

РЕЦЕНЗИЯ

от чл.-кор. проф. дин Александър Костов –

Институт за балканистика с център по тракология при БАН

за дисертационния труд на Методи Крумов Крумов

на тема: „ Политика и всекидневие в два балкански града: Пловдив и Крагуевац (1945-средата на 60-те години)“, представен за защита за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.2. История и археология, Научна специалност Нова и най-нова обща история (Балканска история), с научен ръководител доц. д-р Снежана Димитрова

Дисертацията на М. Крумов е обсъдена на заседание на катедра „История“ към Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, проведено на 24.04.2024 г. и е насочен за защита пред научно жури.

Представеният за рецензиране дисертационен труд се състои от увод, четири глави с обособени параграфи, заключение и приложения, като заедно със списъка на използваните архивни документи и библиография има общ обем от 350 стр.

Темата е дисертабилна тъй като дава възможност за значителни приноси към изучаването на социално-икономическата история на двете страни, по примера на избраните градове, отчитайки общите и специфичните условия и фактори в България и Югославия в условията на радикални трансформации в политическата, икономическата и културната сфера. Приветствам сравнителния подход, който е възприет от Методи Крумов, но смятам, че той го е изправил пред сериозни трудности в неговата първа монографична работа. Приемам, че изборът на двата града Пловдив и Крагуевац е подходящ, въпреки някои въпросителни около него. Все пак авторът успява и в увода и в изложението да ни убеди в правилността на възприетата тема. Авторът си е поставил амбициозната и похвална цел, а именно да разгледа развитието на два балкански града Пловдив и Крагуевац в контекста на историческите промени след Втората световна война в България и Югославия.

Като цяло може да се приеме за оправдано хронологическото „затваряне“ на изследването до средата на 60-те години на миналия век и тази горна граница е наистина подходяща въз основа преди всичко на „политическото“ начало.

Авторът удачно е използвал мултидисциплинарния подход, както и други методи позволяващи сравнителен погледа върху историческото развитие на двата балкански града по пътя на изграждането на „нов обществен строй“ през структурите, в които се удържа всекидневието – труд, здраве, образование. Така са очертани и важни аспекти на модернизационните процеси, в които ще се разкрие степента на социалния прогрес при прехода към ново икономическо устройство в двете съседни държави.

Смятам че дисертантът е направил сравнително добър преглед на проблеми и понятия, използвани в социалната история и по този начин ориентира читателя в теоретичния контекст на темата си.

В началото на работата си М. Крумов е направил задължителния за този тип изследвания обзор на историографията, включваща публикации върху историческото развитие на Пловдив и Крагуевац през двете десетилетия след Втората световна война. Не по-малко важно е представеният преглед на по-общи изследвания, посветени на протичащите процеси на трансформация във всички области от икономическия и социален живот в България и Югославия – преди всичко индустрия, здравеопазване, образование и култура. В тази част дисертантът ни убеждава за добрата си информираност относно състоянието на историографията в неговото изследователско поле. Все пак може да се отбележи, че наред с цитираните автори и произведения биха могли да се консултират и отбележат и някои публикации на западни автори като напр. Холм Зундхаусен и Мари-Жанин Чалич, посветени на Югославия/Сърбия.

Всичко това не означава, че авторът не познава литературата по изследваната тема, напротив той е привлякъл достатъчно литература въз основа на която формира подхода си и уточнява фокуса на изследването, за да поеме по линия, която прави трудът приносен. Ще отбележа, че приносните моменти на труда са ясно изведени и отговарят на съдържанието на дисертацията и нейната структура.

Прави отрядно впечатление богатата изворова база, върху която е построена дисертацията, и преди всичко в частта, посветена на Пловдив. Привлечени са документи от фондовете на Държавен архив – Пловдив, от Централен държавен архив –

София, както и периодични издания . В частта, посветена на Крагуевац освен вестници от разглеждания период са използвани и „Време“ и „Политика“, разсекретни документи на ЦРУ, както и официални издания като „Държавен вестник“ и статистическите годишници на Югославия.

В първата глава „Тютюнът и автомобилостроенето – стратегически отрасли на социално-икономическото развитие на Пловдив и Крагуевац 1945-1964 г.“, както личи от заглавието ѝ, акцентът пада върху промените в индустриалната област в двата града след Втората световна война. Проследено е развитието на най-характерните отрасли, имащи пряко отношение към социалния и културния живот. В случая с Пловдив авторът е отделил особено внимание на тютюневите стачки от 1947 г. и 1953 г. Подробно и аргументирано е посочил причините за тях и протичането на този нетипичен за сталинския социализъм бунт. Показани са непознати страни от партийната политика по отношение на тези стачки като са добре анализирани в цялостния идеологически контекст и политически живот на града при смяната на властта. Това безспорно е принос на М. Крумов, имайки предвид използването на сравнително многобройни документи и материали и насочването към неизследваните досега икономически условия за незаетостта на тютюноработниците поради начина на обвързване на този отрасъл със стопанството на Съветския съюз. Затова леко негативно впечатление остава сравнително краткото представяне на последиците от стачките върху развитието на тютюневата индустрия в Пловдив до средата на 60-те години на миналия век.

В частта от първа глава, посветена на Крагуевац, са представени много сведения относно индустриалното развитие в града и настъпилите промени в него през 50-те години. Много добре е представено и административното устройство и позицията на Крагуевац в рамките на тогавашната Социалистическа република Сърбия, както и демографското развитие на града от 1948 г. до 1961 г. Сравнителният анализ, доколкото в този сегмент ударението е върху начина, по който автомобилната индустрия в сръбския град променя облика му, е наложил да се разгледа кога и как навлиза автомобиля и в мечтателния и реален свят на България. И да се върви по линията на аналитичното сравнение на икономическите условия за свободното време при социализма в двата балкански града, като важни характеристики на политиките на всекидневието в процеса на социалистическа индустриализация, в която навлизат Пловдив и Крагуевац. Струва ми се обаче, че тези теми биха могли да бъдат отделени в

самостоятелни параграфи и да заемат по-важно място в дисертационния труд. Развити и поставени в този контекст те губят част от значението си на показател за качеството на живот като важен елемент на политиките, които създават условията на всекидневния живот и при изграждащия се социализъм

Втората глава разглежда образованието в Пловдив и Крагуевац през периода 1945-1965 г. Смятам, че в нея авторът се е справил по подходящ начин със задачата си да запознае читателя с важни аспекти на развитието на образованието в Пловдив в рамките на националната политика на НРБ в тази област – прехода към нова образователна система по съветски модел, нови ефикасни политики, за ограмотяване на населението и методи на обучение, проблемите, произтичащи от недостатъчния сграден фонд на училищната база при постоянно нарастващ брой на учениците, създаването на първите висши училища в Пловдив. М. Крумов е използвал достъпните извори, което му е позволило да направи адекватни изводи по въпросите, които разглежда. Като цяло той е представил задоволително и съответната картина за Крагуевац на фона на държавната политика в образованието Югославия. В нея и в приложението в края на работата си дисертантът цитира многобройни данни, което му позволява да аргументира своите твърдения. Като известна слабост може да се отбележи цитирането на данни за дати далеч от горната хронологична граница на дисертацията (1974, 1980 др.).

Третата глава е посветена на здравеопазването в двата града през разглеждания период. Похвален подход от страна на дисертанта е свързването на този проблем с демографското развитие, при това с акцент върху такъв важен показател като детската смъртност. Опирайки се на богата изворова база авторът се е опитал да представи обективно (с успехите и неуспехите) политиката на местните власти в Пловдив след 1945 г., като добре се е справил със задачата си. Същото се отнася и до сръбския случай.

Положително за работата на М. Крумов е разполагането на картината на Пловдив и Крагуевац на фона на общите национални тенденции в демографската област. Това му е помогнало да прецизира изводите си. Позитивно впечатление прави доброто познаване на съвременната историография – като метод и теория, относно демографския преход. В тази глава изпъкват приносните моменти в дисертацията, отнасящи се до работа с огромни брой статистически източници и тяхната социално-

историческа контекстуализация. Интердисциплинарният подход на дисертанта е добре защитен и приложен при изследване тежестта и мястото на демографското състояние на двата града в обосноваване границите на демографския преход в България и Югославия.

Четвъртата глава на дисертационния труд има заглавие „Кино в Пловдив и Крагуевац 1945-1965 г.: Развлечение и идеология“. Както личи от него количественото развитие (като брой кинозалони, зрители, прожекции) и в тази област политиката и идеологията се изправят и преминават през редица трудности. Водени от задачите за „социалистическото преустройство“ местните власти в Пловдив се стремят да ги преодоляват поради необходимостта да се засили съветското влияние с идеологическо-пропагандни цели. Авторът много добре показва този процес и определя неговата важност, тъй като е свързан с места, в които се реализира свободното време на населението в развлекателен аспект. От разказа му за Крагуевац можем да разберем югославските специфики в това отношение. И в двата случая използваните и обработени статистически данни имат приносен характер. На този фон се забелязва отсъствието на по-задълбочен анализ за ролята на киното като конкретен идеологически инструмент за оформяне на развлекателните политики и структуриране на свободното време на работническата класа, но най-вече на младежта, в двата града.

Смятам, че като цяло в заключението са изложени основните изводи от това сравнително изследване. Звучи аргументирано и убедително и може да се приема като сполучлив завършек на успешно написана дисертация. Предложеното изследване се допълва и от сполучливия избор на приложения, а също и на списъка с използвани източници и литература. Трябва да отбележа, че всички посочени източници са контекстуализирани в хода на изследването, анализирани и критично усвоени в текста на М. Крумов.

В автореферата са отразени основните положения в представения за рецензиране дисертационен труд. Приемам посочените от автора „приноси на дисертационното изследване“ и смятам, че трудът отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Публикационната дейност на дисертанта отговаря на единните национални изисквания.

С направените забележки (както и някои по-дребни стилови и правописни грешки и неточности) не подценявам обсъждания дисертационен труд и смятам, че той трябва да бъде оценен положително. Ето защо си позволявам да призова уважаемите колеги от Научното жури да гласуват „за”, както ще направя аз, и на Методи Крумов Крумов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.2. История и археология.

София, 02. 06. 2024 г.

REVIEW

by corresp. member prof. Alexandre Kostov PhD, D.Sc.

Institute of Balkan Studies with Center of Thracology at the Bulgarian Academy of Sciences

on the dissertation thesis of Metodi Krumov Krumov

on the topic: "Politics and everyday life in two Balkan cities: Plovdiv and Kragujevac (1945-Mid-1960s)", presented for defense to obtain the educational and scientific degree "Doctor" in the field of higher education 2. Humanity sciences, Professional Direction 2.2. History and Archaeology, Scientific specialty Modern and Contemporary Bulgarian History (Balkan History), with a scientific supervisor: D-r Snezhana Dimitrova

The PhD thesis of M. Krumov was discussed at a meeting of the Department of History at the Faculty of Law and History of Southwestern University "Neofit Rilski" - Blagoevgrad, held on 24.04.2024 and is directed for defense in front of a scientific jury.

The dissertation submitted for review consists of an introduction, four chapters with separate paragraphs, a conclusion and appendices, and together with the list of used archival documents and a bibliography has a total volume of 350 pages.

The dissertation topic is a significant contribution to the study of the socio-economic history of the two countries, taking into account the common and specific conditions and factors in Bulgaria and Yugoslavia in the conditions of radical transformations in the political, iconic and cultural spheres. I welcome the comparative approach adopted by Metodi Krumov, but I believe that he has faced serious difficulties in his first monographic work. I accept that the choice of the two cities of Plovdiv and Kragujevac is appropriate, despite some question marks surrounding it. However, the author manages to convince us of the correctness of the chosen topic in both the introduction and the exposition. The author has set himself the ambitious and laudable goal of examining the development of two Balkan cities, Plovdiv and Kragujevac, in

the context of the historical changes after the Second World War in Bulgaria and Yugoslavia.

A chronological "closure" of the study to the mid-1960s can be generally considered justified, and this upper limit is indeed appropriate based primarily on the "political" beginning.

The author has aptly used the multidisciplinary approach as well as other methods allowing a comparative look at the historical development of the two Balkan cities on the way of building a "new social order" through the structures in which everyday life was sustained - work, health, education. Important aspects of modernization processes are thus outlined, in which the extent of social progress in the transition to a new iconic order in the two neighboring countries will be revealed.

I think that the PhD student has provided a reasonably good overview of issues and concepts used in social history and thus orientates the reader in the theoretical context of his topic.

At the beginning of his work M. Krumov has made the obligatory for this type of research review of the historiography, including publications on the historical development of Plovdiv and Kragujevac in the two decades after World War II. No less important is the review of more general studies devoted to the ongoing processes of transformation in all areas of economic and social life in Bulgaria and Yugoslavia - primarily industry, health, education and culture. In this part, the dissertator convinces us of his good awareness of the state of historiography in his research field. However, it may be noted that alongside the cited authors and works, some publications by Western authors, such as e.g. Holm Sundhausen and Marie-Jeanine Čalić, on Yugoslavia/Serbia could be consulted and noted.

All this is not to say that the author does not know the literature on the topic under study; on the contrary, he has drawn on enough literature to form his approach and refine the focus of the study to take a line that makes the work contribute. I will note

that the contributions of the thesis are clearly outlined and are consistent with the content of the thesis and its structure.

The rich source base on which the dissertation is built, and above all in the part dedicated to Plovdiv, is very impressive. Documents from the funds of the State Archive - Plovdiv, the Central State Archive - Sofia, as well as periodicals were used. In the part dedicated to Kragujevac, in addition to newspapers from the period in question, "Vreme and Politika", declassified CIA documents, as well as official publications such as "State Gazette" and the Statistical Yearbooks of Yugoslavia were used.

In the first chapter, "Tobacco and Automobile Industry - Strategic Branches of the Socio-Economic Development of Plovdiv and Kragujevac 1945-1964", as is evident from its title, the focus is on the changes in the industrial field in the two cities after World War II. It traces the development of the most characteristic industries directly related to social and cultural life. In the case of Plovdiv, the author pays particular attention to the tobacco strikes of 1947 and 1953. He has pointed out in detail and substantiated the reasons for them and the course of this untypical for Stalinist socialism revolt. Unfamiliar aspects of party politics in relation to these strikes are shown, being well analysed in the overall ideological context and political life of the city at the change of power. This is undoubtedly the contribution of M. Krumov, given his use of relatively numerous documents and materials and his focus on the previously unexplored economic conditions of tobacco workers' unemployment due to the way in which this industry was tied to the Soviet economy. The relatively brief presentation of the effects of the strikes on the development of the tobacco industry in Plovdiv up to the mid-1960s therefore leaves a slightly negative impression.

In the part of the first chapter dedicated to Kragujevac, a lot of information is presented about the industrial development in the town and the changes that took place in the 1950s. The administrative structure and position of Kragujevac within the then Socialist Republic of Serbia is also very well presented, as well as the demographic development of the town from 1948 to 1961. The comparative analysis, insofar as the focus of this segment is on the way the automobile industry in the Serbian town

changed its appearance, has necessitated an examination of when and how the automobile also entered the dreamy and real world of Bulgaria. And to follow the line of analytical comparison of the economic conditions of leisure under socialism in the two Balkan cities, as important features of the politics of everyday life in the process of socialist industrialization into which Plovdiv and Kragujevac entered. It seems to me, however, that these topics could have been separated into independent paragraphs and occupied a more prominent place in the dissertation. Developed and placed in this context, they lose some of their significance as an indicator of quality of life as an important element of the policies that create the conditions of everyday life and under the emerging socialism.

The second chapter deals with education in Plovdiv and Kragujevac in the period 1945-1965. I believe that in it the author has adequately coped with his task of introducing the reader to important aspects of the development of education in Plovdiv within the framework of the national policy of the People's Republic of Bulgaria in this area - the transition to a new educational system on the Soviet model, new efficient policies for literacy of the population and methods of education, the problems arising from the insufficient building stock of the school facilities with a constantly increasing number of students, the creation of a path M. Krumov has made use of the available sources, which has enabled him to draw adequate conclusions on the issues he addresses. Overall, he has presented a satisfactory and relevant picture of Kragujevac against the background of Yugoslav state policy in education. In it and in the appendix at the end of his thesis, the dissertation cites multifaceted data, which allows him to substantiate his claims. The citation of data for dates far from the upper chronological limit of the dissertation (1974, 1980, etc.) can be noted as a certain weakness.

The third chapter is devoted to health care in the two cities during the period under review. A commendable approach on the part of the dissertator is to link this problem to demographic development, and with an emphasis on such an important indicator as infant mortality. Relying on a rich source base, the author has tried to present

objectively (with its successes and failures) the policy of the local authorities in Plovdiv after 1945, and has done his task well. The same applies to the Serbian case.

Positive about the work of M. Krumov is the placement of the picture of Plovdiv and Kragujevac against the background of the general national trends in the demographic area. This has helped him to refine his conclusions. A positive impression is made by the good knowledge of contemporary historiography, both in method and theory, concerning the demographic transition. This chapter highlights the contributions of the dissertation concerning the handling of a vast number of statistical sources and their socio-historical contextualization. The interdisciplinary approach of the dissertation is well defended and applied in exploring the burden and place of the demographic condition of the two cities in justifying the limits of the demographic transition in Bulgaria and Yugoslavia.

The fourth chapter of the dissertation is entitled "Cinema in Plovdiv and Kragujevac 1945-1965: Entertainment and Ideology". As it shows quantitative development (in terms of number of cinemas, spectators, screenings) in this area politics and ideology also faced and went through a number of difficulties. Driven by the tasks of "socialist reconstruction", the local authorities in Plovdiv sought to overcome them because of the need to strengthen Soviet influence for ideological-propaganda purposes. The author shows this process very well and defines its importance as it is connected with places where the leisure of the population is realized in a recreational aspect. From his account of Kragujevac we can understand the Yugoslav specifics in this respect. In both cases the statistics used and processed are of a contributory nature. Against this background, the absence of a more in-depth analysis of the role of cinema as a concrete ideological tool for shaping entertainment policies and structuring the leisure of the working class, but especially of the youth, in both cities is noticeable.

I believe that overall the conclusion sets out the main findings of this comparative study. It sounds well-argued and convincing and can be taken as a successful conclusion to a successfully written dissertation. The proposed research is also complemented by the successful choice of appendices and also the list of sources and

literature used. I should note that all the sources cited have been contextualized in the course of the research, analyzed and critically assimilated in the text of M. Krumov.

The abstract reflects the main points of the dissertation submitted for review. I accept the "contributions of the dissertation research" mentioned by the author and I consider that the thesis meets the requirements for the award of the educational and scientific degree "Doctor".

The PhD student's publication activity meets the uniform national requirements.

With the remarks made (as well as some minor stylistic and spelling errors and inaccuracies), I do not underestimate the dissertation under discussion and believe that it should be appreciated positively.

Therefore, I would like to call upon esteemed colleagues on the Scientific Jury to vote „yes”, as I shall do, and for Metodi Krumov Krumov to be awarded the educational and scientific degree "Doctor" in the field of higher Education 2. Humanity sciences, Professional field 2.2. History and Archaeology.

Sofia

2 June 2024

Reviewer:

corresp. member prof. Alexandre Kostov